

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ (του Γιώργου Λιερού)

Σωματικά ξοδεύω το 93% του χρόνου μου στις ΗΠΑ και περιστασιακά σε άλλες βιομηχανικές χώρες και περίπου το 7% στη Νέα Γουινέα. Συναισθηματικά εξακολουθώ να ξοδεύω μεγάλο μέρος του χρόνου και των σκέψεών μου στη Νέα Γουινέα... Όταν βρίσκομαι στη Νέα Γουινέα είναι σαν να βλέπω για τον λίγο τον κόσμο με ζωηρά χρώματα, όταν οπουδήποτε αλλού ο κόσμος, συγκριτικά, μοιάζει γκριζός. ~ Jared Diamond

Ο J.Diamond στο εν λόγω βιβλίο συγκρίνοντας τις παραδοσιακές κοινωνίες μικρής κλίμακας (κοινωνίες χωρίς κράτος) με τις σύγχρονες δυτικές (ή δυτικοποιημένες) κοινωνίες καταπιάνεται με τομείς όπως η ανθρώπινη βία, ο πόλεμος, τύποι εδαφικών επικρατειών, σχέσεις φίλων, εχθρών, ξένων και εμπόρων, οι ανταλλαγές δώρων, οι παραδοσιακές μορφές εμπορίου και η αγορά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη (εκείνη των κοινωνιών χωρίς κράτος) και η κρατική δικαιοσύνη, η ανατροφή των παιδιών, η μεταχείριση των ηλικιωμένων, οι κίνδυνοι (ατυχήματα, λιμοκτονία κ.α.) και η ανταπόκριση στους κινδύνους, οι διαφορετικές λειτουργίες της θρησκείας ανάλογα με το είδος της κοινωνίας, η πολυγλωσσία, η μεταβολή του νοσολογικού χάρτη με το πέρασμα από τις παραδοσιακές στις βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές κοινωνίες κ.α.

Ο J.Diamond κάνει σαφές εξ αρχής ότι δεν αμφισβητεί καθόλου τα «πολλά προφανή και χειροπιαστά πλεονεκτήματα του δυτικού πολιτισμού». Νομίζει όμως ότι οι πολίτες του σύγχρονου κόσμου μπορούν να κάνουν καλύτερες τις ζωές τους αντλώντας διδάγματα

από τις κοινωνίες χωρίς κράτος, γιατί οι τελευταίες « αντιπροσωπεύουν χιλιάδες φυσικά πειράματα κατά τη διάρκεια χιλιετιών, για την οργάνωση των ανθρώπινων ζώων. Δεν μπορούμε να επαναλάβουμε τα πειράματα εκείνα με το επανασχεδιάσουμε χιλιάδες κοινωνίες σήμερα και να περιμένουμε δεκάδες χρόνια για να παρατηρήσουμε τις εκβάσεις. Πρέπει να διδαχθούμε από τις κοινωνίες που ήδη πραγματοποίησαν τα πειράματα» (σελ.52)

Για όσους δεν θέλουν τη βελτίωση αλλά την καταστροφή της αστικής κοινωνίας και την κατάργηση του κράτους, έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία αυτή η τεράστια εμπειρία κοινωνικής οργάνωσης χωρίς κράτος, η οποία αντιστοιχεί στο συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του είδους μας (ο συμπεριφορικά σύγχρονος άνθρωπος εμφανίστηκε πριν από 60- 100.000 χρόνια, το κράτος μόλις πριν 5000 χρόνια). Το βιβλίο του J.Diamond είναι ένα χρήσιμο βοήθημα- πέρα από τις προθέσεις του ίδιου του συγγραφέα του- για να εμβαθύνουμε την κριτική μας στον αστικό πολιτισμό και να σκιαγραφήσουμε το σχέδιο μιας τεχνολογικά προηγμένης κοινωνίας χωρίς κράτος, σε μια εποχή που η μετάβαση στον σοσιαλισμό ή τον κομμουνισμό έχει εξαλειφθεί από τα προγράμματα των κομμάτων της αριστεράς. Το βιβλίο εξυπηρετεί αυτούς τους σκοπούς, τόσο όταν αναφέρεται στα – κατά τη γνώμη του Diamond – πλεονεκτήματα των παραδοσιακών κοινωνιών σε σχέση με τις σύγχρονες, όσο και όταν αναφέρεται στα μειονεκτήματά τους.

Ο J. Diamond παραθέτει μια σειρά από πολύ συγκινητικές μαρτυρίες Ευρωπαίων και Αμερικανών οι οποίοι ακολουθώντας τους γονείς τους, ιεραποστόλους ή ανθρωπολόγους, μεγάλωσαν ανάμεσα στους άγριους: Στην Παπούα «τα παιδιά ήμασταν συνέχεια έξω και παίζαμε μεταξύ μας». «Εμείς ως παιδιά {στην Αφρική} μπαίναμε στο σπίτι μόνο για να κοιμηθούμε. Μπορούσαμε να πάμε σε οποιοδήποτε σπίτι και ξέραμε ότι θα ήμασταν ευπρόσδεκτα». «Στις Φιλιππίνες τα παιδιά αποκαλούν όλους τους ενήλικες “θεία και θείο”. Μπαινοβγαίνουμε σε οποιοδήποτε σπίτι στο χωριό. Την ώρα του βραδινού τρώμε σε όποιο σπίτι τυχαίνει να βρισκόμαστε εκείνη τη στιγμή μαζί με τα άλλα παιδιά». Στις ΗΠΑ «τους

ανθρώπους θα πρέπει να τους διασκεδάσει κάποιος, δεν ξέρουν πώς να διασκεδάζουν μόνοι τους». «Στην Αφρική αν χρειάζεσαι κάτι το φτιάχνεις μόνος σου... {Στις ΗΠΑ} αν χρειάζεσαι κάτι, το αγοράζεις και δεν γνωρίζεις πως κατασκευάστηκε». «Στην Αφρική μοιραζόμαστε τα πράγματα... αλλά στις Ηνωμένες Πολιτείες αν αποκτήσει κάποιος κάτι πολύτιμο, το κρατά για τον εαυτό του και δεν το μοιράζεται». «Στις ΗΠΑ δεν μου επιτρεπόταν να σκαρφαλώνω σε δέντρα. Πάντοτε σκαρφάλωνα σε δέντρα στη Νέα Γουινέα- ακόμη μου αρέσει να σκαρφαλώνω. Στη Νέα Γουινέα ήμουν ικανός να μεγαλώσω, να παίζω δημιουργικά και να εξερευνήσω ελεύθερα τη φύση, με το υποχρεωτικό στοιχείο κινδύνου που, ανεξάρτητα από τη διαχείρισή του, δεν υπάρχει στην παιδική ηλικία του μέσου Αμερικανού. Είχα την πλουσιότερη δυνατή ανατροφή, μια ανατροφή αδιανόητη για Αμερικανούς» (βλ. σελ532,533).

Ο Diamond εξαίρει τα επιτεύγματα των παραδοσιακών κοινωνιών μικρής κλίμακας στην ανατροφή των παιδιών -τη συναισθηματική ασφάλεια, την αυτοπεποίθηση, τη περιέργεια και την αυτονομία με τις οποίες τα προικίζουν. Αποδίδει τις αρετές αυτές στο μακροχρόνιο και συχνό θηλασμό (απογαλακτισμός στα δύο ή στα τρία χρόνια), στη στενή επαφή του βρέφους με τη μητέρα(πχ τα βρέφη των Κούνγκ της Καλαχάρι έχουν το πρώτο έτος της ζωής τους κατάσαρκη επαφή με τη μητέρα τους ή άλλο φροντιστή 22 ώρες το εικοσιτετράωρο, θηλάζουν 4 φορές ανά ώρα και όταν βάζουν τα κλάματα στο 88% των περιπτώσεων θα υπάρξει άγγιγμα σε τρία δευτερόλεπτα), στην φροντίδα από αλλογονείς (τα βρέφη αλλάζουν χέρια οκτώ φορές ανά ώρα στου Πυγμαίους Εφέ και Ακά), στον σεβασμό της αυτονομίας ακόμα και των πολύ μικρών παιδιών («οι κυνηγοί τροφουσλλέκτες είναι σφοδρά εξισωτικοί... δεν υποδεικνύουν σε κανένα, ούτε καν σε ένα μικρό παιδί να πράξει το οτιδήποτε»),στις μικτές ηλικιακά ομάδες παιχνιδιού, στα παιχνίδια που συνήθως αφορούν το μοίρασμα, προάγουν την κοινοχρησία και αποθαρρύνουν τον ανταγωνισμό κτλ. (βλ. σ. 220,225,229,233,239,247).

Οι Παπούα και οι Κέτσουα (Περού- Βολιβία) – όπως και οι άγγλοι

χωρικοί τον Μεσαίωνα- χωρίζοντας την οικογενειακή γή σε πολλά διάσπαρτα χωράφια θυσιάζουν την μέγιστη απόδοση προκειμένου τις κακές χρονιές να εξασφαλίσουν μια ελάχιστη απόδοση που τους επιτρέπει να αποφύγουν τον λιμό. Η σκληρή κριτική που τους ασκούν οι ερευνητές αγροτικής ανάπτυξης και οι υποδείξεις τους είναι ανοησίες. Συχνά οι παραδοσιακές κοινωνίες, στηριζόμενες στην καθημερινή εμπειρία και έχοντας πληροφορίες από πρώτο χέρι, αξιολογούν πιο ορθολογικά τους κινδύνους από τους πολίτες των μοντέρνων κοινωνιών, οι οποίοι υπό την επίδραση των ΜΜΕ υπερτιμούν πχ τους κινδύνους από την τρομοκρατία και υποτιμούν εκείνους από τα αυτοκίνητα, το αλκοόλ και την ανθυγιεινή διατροφή. Το 90% των Ευρωπαίων, Αμερικανών και Ιαπώνων – και ανάλογα ποσοστά στους λαούς που υιοθέτησαν πρόσφατα τον δυτικό τρόπο ζωής- θα πεθάνουν από διάφορες καρδιαγγειακές παθήσεις, διαβήτη, νεφρική ανεπάρκεια και μερικά είδη καρκίνου, δηλαδή από νόσους που είναι άγνωστες στους ηλικιωμένους των παραδοσιακών κοινωνιών χάρη στον τρόπο ζωής τους και κυρίως λόγω της λεγόμενης «παλαιολιθικής δίαιτας». Οι παραδοσιακές κοινωνίες υπερέχουν όσον αφορά τις δια βίου κοινωνικές σχέσεις, την επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο, την κοινωνικά και συναισθηματικά πλούσια ζωή. Αντίθετα ο μέσος Αμερικανός ξοδεύει οχτώ ώρες την ημέρα, μπροστά σε μια οθόνη και το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου που αφιερώνει στις αλληλεπιδράσεις με άλλα άτομα αφορά έμμεσες αλληλεπιδράσεις: μέσω μέιλ, τηλεφώνου sms-η κάθε επιπλέον ώρα στο μέσο χρόνο που δαπανάται μπροστά στην τηλεόραση συνεπάγεται αύξηση κατά 18% της καρδιαγγειακής θνησιμότητας.

Ωστόσο ο Diamond προτιμά ρητά τις μοντέρνες οργανωμένες σε κράτος κοινωνίες με κύριο επιχείρημα την προστασία της ανθρώπινης ζωής από τους κινδύνους που την απειλούν στις βίαιες και πολεμικές αρχαϊκές κοινωνίες, την καταπολέμηση των επιδημιών με την οργάνωση της δημόσιας υγείας και τις προόδους της ιατρικής τους δύο τελευταίους αιώνες και επίσης γιατί οι κοινωνίες χωρίς κράτος δεν μπορούν να ξεπεράσουν το μέγεθος κοινοτήτων λίγων εκατοντάδων ή έστω λίγων χιλιάδων ατόμων. Ισχυρίζεται ότι στις εν πολλοίς τελετουργικές αλλά

ωστόσο σχεδόν συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ των αρχαϊκών λαών, οι ανθρώπινες απώλειες, αναλογικά και σε βάθος εκατονταετηρίδας, είναι μεγαλύτερες από εκείνες των πολέμων των κρατικών κοινωνιών οι οποίες διεξάγουν ασύγκριτα πιο αιματηρούς αλλά και πιο σύντομους πολέμους, ενώ σε μερικές αρχαϊκές κοινωνίες ο αριθμός ανθρωποκτονιών αναλογικά με τον πληθυσμό μπορεί να είναι και τριπλάσιος από εκείνο των ΗΠΑ (βλ. σ. 173,174,337,338,536).

Στην πραγματικότητα εδώ ο Diamond μιλάει για την βιοπολιτική (κρατική ασφάλεια, δημόσια υγεία κτλ) και την υπερασπίζεται επικαλούμενος την αξία της ανθρώπινης ζωής. Υπερβάλλει όσον αφορά τον μέγιστο πληθυσμό μιας κοινωνίας χωρίς κράτος, αλλά η αλήθεια είναι ότι δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε μια δημοκρατία των συμβουλίων με πληθυσμό μεγαλύτερο από κάμποσες εκατοντάδες χιλιάδες (έστω λίγα εκατομμύρια) άτομα. Σε κάθε περίπτωση ο J.Diamond φέρνει σε πάρα πολύ δύσκολη θέση όσους από τη μια υποστηρίζουν την κατάργηση του κράτους και από την άλλη αναγορεύουν την ανθρώπινη ζωή σε υπέρτατη αξία ή φαντασιώνονται μια παγκόσμια αμεσοδημοκρατική πολιτεία.

Η κατάρριψη του επιχειρήματος του J.Diamond υπέρ του κράτους και γενικότερα η υπεράσπιση της αμεσοδημοκρατικής πολιτείας, της σύγχρονης μορφής κοινωνίας χωρίς κράτος, είναι δυνατή μόνο αν προτάξουμε- σαν την κατεξοχήν πολιτική αρετή- το θάρρος απέναντι στην υπερβολική αγάπη για ζωή, την αμείλικτη έκθεση στους κινδύνους της πόλεως απέναντι στην προφυλαγμένη ζωή μέσα στο νοικοκυριό, με δυο λόγια την ελευθερία απέναντι στη ζωή.

Η αξία του βιβλίου προπάντων συνίσταται στο ότι μισανοίγει την πόρτα για να επανέλθει ο Ευγενής Άγριος και από αυτή τη σκοπιά βρίσκεται στον αντίποδα του πολιτικά στρατευμένου «Η επαναφορά της πρωτόγονης κοινωνίας.Μεταμορφώσεις ενός μύθου» στο οποίο ο Adam Kuper επιχειρεί την αποδόμηση μιας από τις πιο θεμελιακές φαντασιακές σημασίες του χειραφετικού κινήματος. Βέβαια ο J.Diamond κάθε άλλο παρα είναι ο M.Mauss ή ο Λεβί Στρώς αν και το κεφάλαιο για την πολυγλωσσία – το

κορυφαίο του βιβλίου- δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από τις καλύτερες στιγμές των «θλιμμένων τροπικών».

Σκέψεις με αφορμή το βιβλίο του Jared Diamond “ Ο κόσμος μέχρι χθές. Τι μπορούμε να μάθουμε από τις παραδοσιακές κοινωνίες;”

Σημ1:Το βιβλίο κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Κάτοπτρο

Σημ2:Ο J.Diamond γράφει σε δραματικούς τόνους σημαίνοντας συναγερμό: « Το 95% των γλωσσών που κληρονομήσαμε στα δεκάδες χιλιάδες χρόνια ιστορίας των συμπεριφορικών σύγχρονων ανρθώπων θα εξαφανιστούν ή κινδυνεύουν να εξαφανιστούν μέχρι το έτος 2100... Η κάθε γλώσσα αποτελεί όχημα για έναν μοναδικό τρόπο σκέψης και ομιλίας, για μια μοναδική λογοτεχνία και μια μοναδική κοσμοθεωρία. Ως εκ τούτου, σήμερα επικρέμαται απειλητικά η τραγωδία της απώλειας του μεγαλύτερου μέρους της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, η επικείμενη απώλεια των περισσότερων γλωσσών μας» (βλ. σ.431,432)

Πηγή: Τοπικοποίηση, topikoroisi.eu